

Fig. 1. Kirken set fra nordøst. Jesper Weng fot. 2001. – *The church seen from the north east.*

HORNBORG KIRKE

NIM HERRED

Sognet og en præst ved navn Peder er nævnt 1323¹ og kirken 1524, da den blev afkrævet 18 mk. til Frederik I.s ekstraskat, den såkaldte landehjælp.²

Hornborg har siden reformationen været *anneks* til Hvirring, og kirkens ejendoms historie er i samme lange periode identisk med Hvirring kirkes: den var i kongeligt eje indtil ca. 1675, tilhørte herefter grevskabet Frijsenborg og fra 1763 stamhuset Mattrup (jfr. den historiske indledning til Hvirring s. 5225). Kirken overgik til selveje 1914.³

I forbindelse med nedlæggelsen af Boring kirke ved midten af 1500'erne blev en del af dette sogn lagt til Hornborg (jfr. s. 5273).

Kongen udøvede sin patronatsret over kirken ved 1572 at give kirketiensten i forpagtning til Claus Glambek til Rask i hovedsognet Hvirring.⁴ Knap

var Glambek død, før menige sognemænd anmodede om at måtte overtage forpagtningen, og selv om kongen var velvilligt indstillet, havde han overset den forret, som Claus Glambeks enke, Birgitte Rosenkrantz havde, hvorfor hun i stedet overtog forleningen 1591.⁵

Præst og skoleholder fandt 1803, at kirken var for lille,⁶ og igen 1880 påpegede nogle af sognets beboere, at kirken var utilstrækkelig til den voksende menighed (jfr. s. 5284).³

En stilling som kaldskapellan, oprettet 1873, blev 1914 ændret til residerende kapellan. Stillingen er nedlagt 1986.

2002: Hornborg sogn indgår siden 1971 Haderslev stift (tidligere i Århus stift) og ligger i Tørring-Uldum kommune, Vejle amtskommune.

Kirken ligger i landsbyens nordre del på et forholdsvis lavt terræn, der skråner mod nord ned mod Bygholm Å. Fra kirken er der en smuk udsigt mod nordøst og øst til tårnene i Tamdrup og Korning. Kirkegården (fig. 5), der hegnes af dobbelte *stendiger*, har bevaret sine gamle skel undtagen imod øst. Her blev kirkegården udvidet 1905³ og diget flyttet frem til vejen mod Flemming. De øvrige diger er reguleret og omsat; bedst bevaret er det kraftfulde norddige, hvori der indgår flere meget store kampesten. En parkeringsplads nord for kirkegården er anlagt 1967.³ En tidligere *kapellanbolig* syd for kirkegården, opført 1932, er afhændet 1993. – Ifølge synet var halvdelen af kirkegården 1867 ubrugelig på grund af vand i gravene, hvorfor der det følgende år udførtes dræningsarbejder, ligesom der blev drænet ved ibrugtagningen af det nye areal 1905.³

Indgangene består af to porte med låger, hhv. sydligst i vestdiget og midt i østdiget. Portene, der har hvidtede og teglhængte piller, er formentlig kommet til i forbindelse med kirkegårdens udvidelse 1905. De lukkes af kunstfærdige jerngitre i tysk halvfabrikata, der o. 2000 har afløst fløje af træ. Den ældre, tomrede *†hovedindgang* i vestdiget ses på et foto fra o. 1900 (fig. 7). Den bestod af port og ganglåde, lukket af tremmefløje, der var ophængt i stolper med profilerede kapitæler. Det var formodentlig en 'kirkeport' på samme plads, der 1830 trængte til forbedring,⁷ og som 1868 blev repareret og oliemalet.³

Et læhegn af seljerøn inden for norddiget er plantet o. 1940 og nu fuldt udvokset. Der er opstammet rødtjørn langs de øvrige diger og enkelte yngre egetræer spredt på kirkegården. – Den ønskedes 1848 'planeret (dvs. reguleret) og forskønnet' ved plantning,⁷ og igen 1880 ønskede medlemmer af menigheden, at den blev omlagt med flere gange, og at gamle træer blev fældet. 1902 ryddede man en række popler langs det gamle østdige, og 1914 påbød synet, at hækkene omkring gravstederne blev klippet ned til 1 alens højde og ½ alens bredde.³

Urnebegravelse. En »Fælles urnehave« (således benævnt på en lille kampesten) er 1991 indrettet nord for tårnet (landskabsarkitekt Finn Andersen). På den græsklædte begravelse er rejst en kampesten med kors.

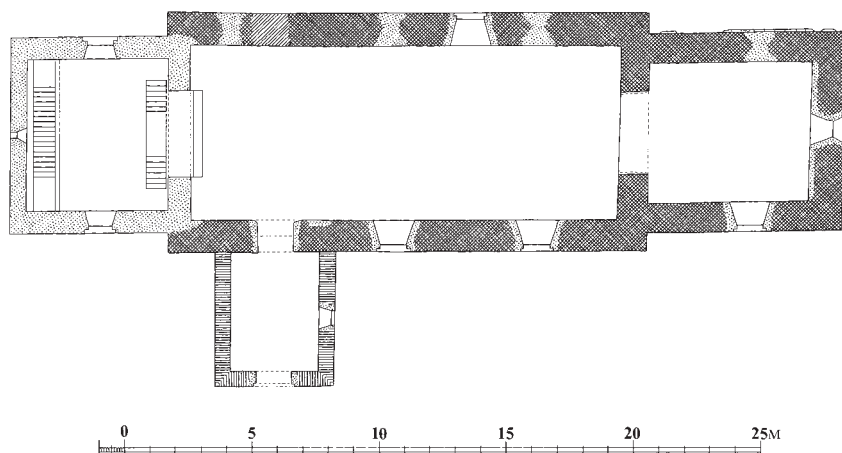
Et *redskabshus* med toiletter og graverkontor i kirkegårdens nordvestre hjørne er opført 1985 (arkitektfirmaet Birch & Svenning). Den hvidtede og teglhængte bygning, med gavle i øst og vest, er 2000 forlænget mod øst. – Et *†nødtørftshus* ønskedes 1929 erstattet med et ligkapel,³ hvilket dog ikke blev til noget, da man valgte at opføre et tårn med kapel. Huset blev i stedet afløst af en *†redskabs- og toiletbygning* nordvest for kirken (jfr. fig. 5), nedrevet 1985.

†Klokkestabler. Klokken hang i en tømret stable på kirkegården indtil 1910, da den anbragtes i den kullede kirkes vestgavl. Stablen stod ved nedtagningen 1910 nord for kirken, nær vestdiget, og

Fig. 2. Matrikelkort af Hornborg by 1:10.000. Opmålt 1783 af Westerholt, rettelser medtaget til 1859. Tegnet af Birgitte Andreassen. – *Land registry map of Hornborg. Surveyed 1783, corrections added until 1859.*

Fig. 3. Plan 1:300. Målt af John Bennetzen 1991, tegnet af Marianne Nielsen 2002. – *Plan*.

var da en konstruktion med fire stolper, dækket med et pyramidetag (taget anes på fig. 7). Den er formodentlig fornyet flere gange og blev betegnet med forskellige udtryk: således 1618⁸ 'tømmerværket, som klokken hænger udi', 1829⁷ og 1857⁹ 'klokkestilladset', 1862 'et stativ af egetræ' og 1867 som 'klokkestolen'.³ – Fra 1910 og til opførelsen af tårnet 1931 hang klokken i et glamlul øverst i skibets vestgavl, skærmet af et lille halvtag (jfr. fig. 10).

BYGNING

Kirken er en romansk frådstensbygning bestående af kor og skib. Hertil er i 16-1700'erne føjet et våbenhus i syd og 1931 et tårn i vest med underliggende ligkapel. Orienteringen er omtrent solret.

Den romanske bygning, der er rejst på en svag højning på kirkegården, er et ikke ubetydeligt anlæg, knap 27 m langt og skibet med godt 5 m høje mure. Murene er bevaret i deres helhed, bortset fra vestgavlens, hvor kun de ydre hjørner blev ladet urørte ved tårnets opførelse 1931. Men åbningerne er tilmuret eller ændret, så der af oprindelige detaljer i dag kun er korbuen tilbage, hvorfor den pudsede og hvidtede bygning kan virke noget anonym og uden den store udsagnskraft.

Planen er nogenlunde regelmæssigt udstukket, det kvadratiske kor dog med en mindre skævhed. Skibet, der er 70 cm højere end koret, består – udvendigt målt – af to kvadrater. Ved afsæt-

ningen synes man at have benyttet en tredeling, idet skibet fraregnet triumfmuren er dobbelt så langt som koret incl. triumfmuren. Murtykkelsen er 128 cm ved syddøren, mens springet mellem korets og skibets facader er 75-78 cm.

Materialerne består helt overvejende af *frådsten*, som sine steder, vist mest i de nedre skifter, er suppleret med lidt *jern-al*. Murene er rejst uden egentlig sokkel; derimod træder fundamentets øverste del, bestående af små kvadre af *jern-al*,

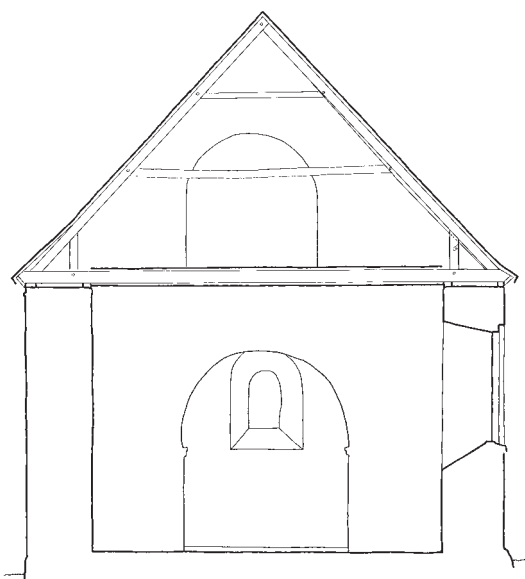

Fig. 4. Tværsnit 1:150 gennem skibet set mod øst. Målt af John Bennetzen 1991, tegnet af Marianne Nielsen 2002. – *Cross-section through the nave looking east*.

frem under korets øst- og nordside. Fundamentet ses tydeligst i øst, hvor det er 15 cm højt og træder tilsvarende frem; i nordsiden er fremspringet kun nogle få cm. – Ved opmuringen synes frådstenene hovedsagelig at være anvendt i 10–15 cm høje skifter, dvs. i de naturlige formater, som lagene har haft i bruddet. Men flere steder, bl.a. i korets øst- og sydside, fornemmer man under puds og hvidtekalk bæltet af 'rejste' blokke, 20–30 cm høje. Facaderne er overalt pudsede og hvidtede, også det lille parti af skibets sydmur, der kan ses fra våbenhusloftet. Et vist indtryk af byggematerialerne kan man dog få i korets ommurede gavltrekan (se ndf.), hvor den nedre del er af genanvendte frådsten. Her og i skibets østgavl ses det tillige, at den støbte murkerne er af små ukløvede kampesten sammen med enkelte større sten.

Dørene er på vanlig vis anbragt vestligt i skibets langsider, den nordre er tilmuret. Begge indgange har formodentlig været rundbuede, men syddøren, der er udvidet i siderne, er nu vandret afdækket. Norddørens runde bue sås endnu tyde-

ligt o. 1910 (jfr. fig. 10); nu er sporene udvisket, og indvendig skjules åbningen, der er tilmuret med kvadre og små teglsten, delvis af det tidligere altermaleri.

Vinduer. Koret har haft i alt tre vinduer, ét i hver side, og skibet formodentlig to i hver langside. Af disse er sydsidens for længst opslugt af større vinduer, mens nordsidens små åbninger er tilmuret o. 1871, da der blev gennembrudt et nyt stort vindue med støbejernsramme midt i skibet. Det tidligere tilmurede vindue i korgavlen er rekonstrueret ved genåbningen 1973, da det blev udstyret med et glasmaleri (fig. 12). Den rundbuede åbning synes udvidet i både lysningen og de smigede sider og måler nu 2,0×1,5 m ved indvendig murflugt. Vinduet var tilmuret inden 1862,³ sandsynligvis langt tidligere. Det stod før 1973 som en udvendig blænding.

Nordsidens tre tilmurede *tvinduer*, hvoraf korets er trukket noget mod øst, spores nu kun svagt i murværket. De betegnedes 1803 som 'små',⁶ og havde formodentlig i store træk bevaret deres romanske skikkelse, da de blev tilmuret o. 1871.

Fig. 5. Luftfoto af kirken og kirkegården set fra sydvest. Sylvest Jensen fot. 1947. I KglBibl. – Aerial photograph of the church and churchyard seen from the south west.

Fig. 6. Kirken set fra sydøst. Jesper Weng fot. 2001. – *The church seen from the south east.*

Synsprotokollen angiver 1862 målene i de træindfattede lysninger, og vinduet i koret målte da ca. 95×50 cm, de to vinduer i skibet ca. 110×50 cm. – Et lille, retkantet *†vindue* vest for norddøren var indsat (i 16–1700rne?) af hensyn til et *†pulpitur* i skibets vestende. Vinduet var tilmuret 1803,⁶ men blev senere genåbnet, og målte 1862 ca. 80×110 cm i lysningen.³ Det betegnedes 1882 som et ‘højest upassende vindue mod nord under pulpituret’⁹ og blev i de følgende år udskiftet med to små rundbuede støbejernsvinduer i vestgavlen (jfr. ndf.).

Gavltrekanter. Korets gavlspids er, formentlig i senmiddelalderen, ommuret med munkesten, idet der dog nederst, indtil 1 m over gavlfoden, er genanvendt frådsten sammen med lidt jernholdig al, kamp og tegl. Gavlen er aftrappet på indersiden, og foden er trukket ca. 25 cm tilbage fra den indre murflugt, hvorved den romanske murkerne

er blottet. Skibets østgavl blev i 1800rne nedtaget til gavlfoden og erstattet af en ny trekant med en stor rundbuet åbning. Den nye gavlspids, der flugter med østsiden, er af små sten og kun 1½ sten tyk.

Skibets *†vestgavl* (jfr. fig. 7 og 10) blev som nævnt nedtaget til grunden ved tårnets opførelse 1931, idet hjørnerne dog blev tilbage. Gavlen var muligvis noget ommuret og indeholdt ved nedrivningen et højsiddende støbejernsvindue,¹⁰ der gav lys til kirkerummet over *†pulpituret*, mens de nævnte to små lavtsiddende vinduer, indsat efter 1882, gav lys under pulpituret (jfr. s. 5293). Øverst i gavlspidsen var 1910 brudt et *†glamhul* til klokken (jfr. s. 5281). På samme sted sad tidligere et lille rundt støbejernsvindue.

Indre. Den runde *korbue* er smykket med profilerede *kragbånd* af frådsten, 17 cm høje. Rummet dækkes nu som tidligere af flade *træløfter*, hvis

Fig. 7. Kirken og kirkegården set fra sydvest o. 1900. Postkort i NM. – Church and churchyard seen from the south west, c. 1900.

bjælker ligger med betydelig afstand. Bjælkerne i koret er fornyet i fyr, skibets er beklædt med profilerede brædder.

Ændringer og tilføjelser. Kirken bevarede længe sin romanske skikkelse. Våbenhuset er først opført en tid efter reformationen, og kirken har øjensynligt været kullet indtil 1931. Sydsidens vinduer blev formodentlig udvidet allerede i middelalderen, mens de små vinduer i nord var i brug indtil 1871.

Våbenhuset foran syddøren er uden daterende detaljer og er vel føjet til i 16–1700rne. Den lille hvidtede og teglhængte bygning er opført af teglsten i små formater, og murene afsluttes med en lille falsgesims. Den fladbuede og falsede dør er betydeligt udvidet, vistnok i forbindelse med indsætning af dobbelte dørfløje 1882.⁹ Et rundbuet støbejernsvindue i østsiden er formodentlig kommet til i samme omgang. Huset trængte 1830 til 'forbedring';⁷ 1894 ønskede synet to murede beholdere til kul og sand fjernet.³

Planer om udvidelse 1880. I et brev til kirkesynet 1880 påpegede 23 sognebørn, at kirken var ved at være for lille til 'den voksende menighed'. Til trods for, at menigheden var den største i Voer og Nim herreder, havde sognet den 'mindste og simpleste kirke'. Man fandt, at der var for få siddepladser, og at gangen var for snæver, og dertil kom, at kirkeklokken næppe kunne høres i den nærmeste gård. Synet foreslog samme år kirkeejeren, at skibet blev forlænget med 8 alen (ca. 5 m), og at der opførtes et lille særskilt klokketårn ved vestenden. Kirkeejeren afslog dog at påtage sig denne udvidelse, der ville koste 18.000 kr., og efter nogle års hvile blev sagen 1887 stillet i bero. Klokken blev som nævnt ophængt i skibets vestgavl 1910. Det var ønsket om et ligkapel, der 1930 gav stødet til opførelsen af et tårn med kapel.³

Tårnet ved skibets vestende er tilbygget 1931 (jerntal på vestgavlen) efter tegninger af arkitekt N. G. Jensen, Horsens.¹¹ Den enkle, hvidtede byg-

Fig. 8. Kirken set fra sydøst o. 1920. Foto i NM. – Church seen from the south east, c. 1920.

ning, tre stokværk høj, har sadeltag med gavle i øst og vest. Nederst er med indgang fra vest indrettet et *ligkapel*, hvis gulv ligger lidt under terræn. Ved opførelsen nedrev man som nævnt skibets vestgavl, og det højtliggende tårnrum, der tjener til orgelpodium, åbner sig mod skibet med en stor rundbuet arkade. Såvel tårnrum som mellemstokværk dækkes af bjælkelofter. Tømrede trapper fører op til klokkestokværket, der har dobbelte, rundbuede og falsede glamhuller til alle sider.

†*Tårn(?)*. Ved opførelsen af tårnet 1931 stødt man efter arkitektens oplysninger på rester af et fundament, som efter hans formening bekræftede en antagelse af, at kirken tidligere skulle have haft et tårn.¹¹ Der foreligger dog ikke yderligere oplysninger om de pågældende fundamentrester.

Vedligeholdelse og istandsættelser. De bevarede regnskaber nævner 1614–15 Niels Jensen i Hornborg som kirkeværge, 1618–19 Peder Terkelsen og Thomas Pedersen.¹² Den førstnævnte indkøbte 1614 4½ skippund bly til 'kirkens behov', mens de to sidste 1618 sørgede for klokkenes reparation og

forbedring af klokkestablen, hvortil der var udgifter til bly og vognleje. Et syn afholdt 1676–77 – efter grevskabet Frijsenborgs overtagelse af kirken – viste, at blytaget på sydsiden var fyldt med små huller og burde omstøbes.¹³ Ved en reparation af taget 1697 blev sognemændene pålagt at hente tagsten helt i Frijsenborg. Muremester Mads Boring fra Dagnæs,¹⁴ der forestod arbejdet og tog imod vognene på kirkegården, krævede af mændene, at den enkelte skulle svare for de tagsten, som var beskadiget under transporten. Dette nægtede dog Iver Iversen fra Kalhave. Det udviklede sig til et slagsmål mellem ham og mureren, og sagen blev senere indbragt for herredstinget.¹⁵

Synet noterede 1700, at tagbly og blybrædder var brøstfældige, og at loftet måtte 'ganske omlægges'.¹⁶ Kirken blev repareret kort tid før, den 1763 blev solgt fra Frijsenborg.¹⁷ Den var ifølge synet endnu 1801 'ud- og indvendig i meget god stand'.⁶ Men allerede 1803 havde synet meget at indvende: nordsidens vinduer var små, loftet i koret var utæt og kirken i almindelighed 'me-

Fig. 9. Indre set mod øst 1910. Chr. Axel Jensen fot. – *Interior looking east, 1910.*

get fugtig og fuld af en ret ubehagelig, rå dunst'.⁶ Synet fandt 1831 igen mange mangler, navnlig på taget (se ndf.), og 1832 og 1836 gennemgik kirken 'omfattende reparationer'.⁷ 1857 blev der drænet rundt om kirken og anlagt et brolagt for-tov.⁹

I den ovennævnte henvendelse til kirkesynet 1880 fandt de 23 medlemmer af menigheden, at træloftet var upassende til 'et Guds hus', og at det måtte dækkes med gips; og planen samme år om en udvidelse af kirken indeholdt da også et forslag om et gipsloft, malet med 'passende limfarver i kassetter'. Dette blev dog ikke – så lidt som udvidelsen – til noget.³

Tårnbyggeriet berørte kun i begrænset omfang den øvrige kirke. En *restauration 1943* (ark. Viggo Norn) omfattede foruden inventaret også gulv og tag.³ Ved en indvendig *restauration 1973* under ledelse af arkitekt E. Lerbech-Sørensen (jfr. glas-

maleri og alterbord) blev korets østvindue gen-åbnet (jfr. ovf.), og der blev lagt nyt gulv.¹⁸

Sydsidens tre rundbuede *støbejernsvinduer* er indsat 1865, efter at man det foregående år havde indsat et lignende vindue i skibets vestende. O. 1871 anbragtes et nyt og tilsvarende omtrent midt i skibets nordside, i hvilken forbindelse man som nævnt tilmurede de små romanske åbnin-ger. – De tidligere *trævinduer* i sydsiden havde træ-rammer; vinduet i koret målte ifølge beskrivelsen 1862 ca. 185×100 cm, de to i skibet ca. 190×105 cm, og vinduet i vestgavlen ca. 190×125 cm.³

Tagværkerne i kor og skib er fornyet i fyr, idet der dog, navnlig i skibet, er anvendt ældre egetømmer, således ældre spær med mange udstemninger.

Tagbeklædning. Kor og skib er tækket med bly, idet koret, efter længe at have haft tegltag, 1988 igen fik blytag. Der er tagsten på våbenhus og

Fig. 10. Kirken set fra nordvest 1910. Chr. Axel Jensen fot. – Church seen from the north west, 1910.

tårn. – Tagene har formodentlig oprindelig overalt været af bly, men senest fra 1600'erne var dele af kor og skib tækket med tegl (jfr. ovf. 'pligtkørslen' med tagsten fra Frijsenborg 1697). 1821 nævnes bly på skibet og tagsten på koret. 1830 nedtog man 12 fag bly fra skibets sydside og oplagde – uden tilladelse – tagsten i stedet. Kancelliet befalede 1837, at der igen blev lagt bly,⁷ hvilket dog først skete 1845, da der blev indkøbt bly for 966 dl.¹⁹ 1858 nævnes igen bly på korets nordside,⁹ men inden 1862 var der lagt tagsten, og koret havde tegltag, indtil det 1988 igen fik blytag.³

Gulvene er 1973 belagt med små gule, sekskantede fliser. Korets østre del og partiet inden for alterskranken er hævet et trin og belagt med tilsvarende fliser i et mønster sammen med små kvadratiske. Et trin mellem kor og skib er af granit. Der er trægulv under stolene.

Kirken har haft *opvarmning* siden 1875, da der blev anskaffet to 'magasinovne' (kakkelovne), som

blev opstillet hhv. i skibets nordøsthjørne og ved sydvæggen øst for døren. Disse blev 1907 erstattet af nye kakkelovne (jfr. fig. 9), som var i brug til 1936, da der installeredes en kalorifer af fabrikatet Hess. Denne afløstes 1969 af et oliefyret luftvarmeanlæg med fyr i redskabsbygningen.³

Kirken står i dag hvidtet ude og inde. Bjælkelofternes farve, der 1973 blev afstemt efter stolestaderne og det øvrige inventar, er siden 1993 holdt i en mere dæmpet, grå-lilla skala, svarende til stolenes.

Et *glasmaleri* i korets østvindue (jfr. fig. 12), udført 1973 af Jens Urup Jensen,²⁰ er efter hærværk fornyet 1997 og nu forsynet med signaturen »Urup 1973 + 97« (jfr. alterparti ndf.). Ruden består af 500 glasstykker i changerende gult og rødt, der ifølge kunstneren skal repræsentere brødets og vinens farver. Fra neden stiger linjer op, som munder ud i kornakslignende, øverst druelignende former. Glasarbejdet er udført i Brdr. Freses værksted.²¹

Fig. 11. Indre set mod øst. Jesper Weng fot. 2001. – *Interior looking east.*

INVENTAR

Oversigt. Kirkens ældste stykke er som vanligt den romanske døbefont, der har mistet sin fod 1917. Den enkle prædikestol er fra 1600'erne, alterstagerne fra o. 1650, mens altersølvet er skænket 1728 af Anne Højer, enke efter Chresten Jensen Greis. Klokken er ifølge indskrift støbt 1835 af Carl Frederik Weis, og af nyere inventar kan nævnes to altermalerier, udført 1872 af Poul Andreas Lüders, Århus, og 1916 af Troels Trier efter forlæg af Joakim Skovgaard. Det nuværende alterparti med krucifiks og frontale i messing skyldes Jens Urup Jensen 1973 og knytter sig til samme kunstners glasmosaikrude i østvinduet ovenover (jfr. s. 5287).

Ved en restaurering 1973, der muliggjordes ved testamentarisk gave fra gårdejer i Flemming, Thomas Peter Sørensen, fornyedes endvidere alterskranke og stolestader, mens Jens Urup Jensen farvesatte træinven-

taret i lilla, orange og cremede toner. Denne farveholdning er noget dæmpet af Karsten V. Larsen ved inventarets seneste restaurering 1993, således at de dominerende farver nu er gråt, blå og rødt.

Om ældre istandsættelser vides kun lidt. En maling af Æltertavlen 1786 omfattede øjensynligt også prædikestolen. I 1820'erne kaldtes tavlen 'ældgammel, ormstukken og mådelig', mens Ælterbordet angiveligt var 'så forældet og svagt', at det næppe kunne bære alterstagerne! Sammenfattende noterede kirkesynet 1831: 'Alt det indvendige i denne kirke er mangelfuldt'. 1860 ønskedes prædikestol og Æltertavle malet med 'passende farve', mens inventaret i øvrigt skulle egetræsmales, således en Ælterstol og en Æltergestol i koret samt et Ælterpultur i vestenden. En 1872 anskaffet nygotisk (Æltertavle blev ved en istandsættelse 1916 erstattet af Troels Triers ovennævnte maleri. Endelig har kirken været underkastet en indvendig restaurering 1943.

Alterbordet skyldes – som hele alterpartiet – Jens Urup Jensen 1973 (fig. 11, 17). Bordet er af lys eg, 180×82 cm, 102 cm højt, med kraftig bordplade i samme materiale og bagtil indbygget skab og boks. En tilhørende *alterbordsforside* er støbt i messing og smykkes af korsdannende strømme i relief.²²

†*Alterborde*. 1803 var alterbordet et gammelt og ormstukkent panelværk,⁶ og 1829 omtales det som så ‘forældet og svagt’, at det vanskeligt kunne bære lysestagerne.⁷ Efter en fornyelse, der synes sket 1857 eller 1872, blev alterbordet 1916 rykket frem og repareret, og 1943 udførtes et nyt i egetræ.³

†*Alterklæder*. 1846 ønskedes anskaffet et nyt klæde af fløj,⁷ og 1862 var klædet af sort fløj med sølvkors. 1866 ønskedes et nyt af silke- eller uldfløj med kors af ægte guldbrokade, men det var ikke sket 1874, da man besluttede sig for en billigere løsning med genbrug af korsets og kanternes brokade ‘om de findes hele’. 1893 ønskedes et gyldent kors anbragt fortil på klædet, der ses på et fotografi 1910 (fig. 9).³

Alterprydelsen er fra 1973, udført af Jens Urup Jensen som et spinkelt kors af messing, 55 cm højt, med menneskelignende associeringer såsom hænder og naglegab.²³ Korset står på en enkel bogstol i samme materiale.²²

Tidligere alterprydelser. 1) 1872, en nygotisk (†)altertavle, hvoraf er bevaret maleriet (fig. 14), Kristus med tornekrone, udført af Poul Andreas Lüders, Århus, efter Guido Reni (†1642).²⁴ Billedet, olie på lærred, 122×79 cm, viser Jesus stående under en lysebrun arkade, lidelsesfuldt, med rød kappe og hænderne krydset for brystet. Maleriets findfatning havde form af en tavle i nygotisk stil (jfr. fig. 9), tredelt, med seks søjler, postament og en høj krabbeprydet spidsgavl kronet af kors. Kirkesynet ønskede 1872 skaffet et ‘passende alterbillede’, som skulle svare til det nye i Tåning kirke, udført i samme størrelse og af samme maler (jfr. s. 4607).³ Alterprydelsen blev 1916 ophængt på skibets nordvæg. 1943 eller kort derefter er det egetræsmaledede rammeværk blevet kasseret og maleriet forsynet med sin nuværende glatte ramme af mørkbejdet træ. Det er ophængt på skibets sydvæg, vestligst.

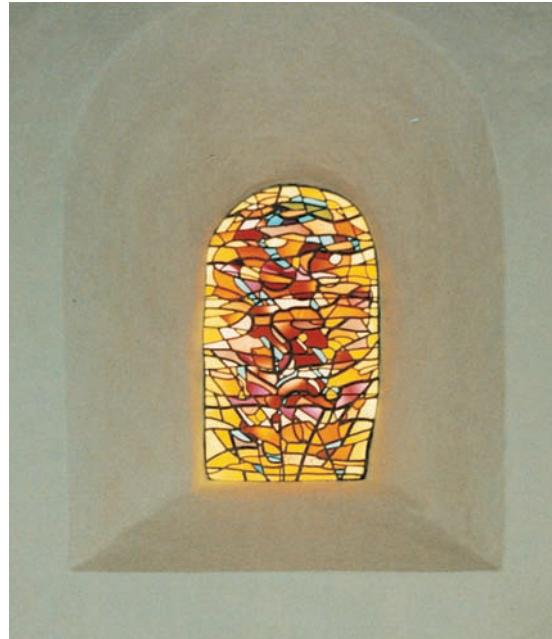

Fig. 12. Glasmaleri i korets østvindue, udført 1973 (1997) af Jens Urup Jensen (s. 5287). Karsten Vikkelsø Larsen fot. 1993. – *Stained glass in the east window of the chancel, 1973 (1997), by Jens Urup Jensen.*

2) (Fig. 13) et maleri fra 1916, *Den gode Hyrde*, udført af Troels Trier som kopi efter Joakim Skovgaard.²⁵ Maleriet, der er en gave fra gårdejer Søren Lauritsen i Hornborg, er udført i olie på lærred og har klare lyse farver og en kraftig ramme i skønvirkestil. Den udgøres af en bred profil med kantende, krabbeagtige vinger og oven til en krenelering omkring medaljon med malet Kristusmonogram. Fra de fire hjørner udspringer kvadratiske plader med småmalerier af evangelisternes symboler. Rammeværket, der står i mørknet eg med forgyldt skrift og sirater, svarer til Skovgaards maleriers i bl.a. Gørlev Valgmenighedskirke (DK. Holbæk, s. 1213–15) og Valgmenighedskirken i Holstebro (DK. Ringkøbing, s. 319–21).

†*Altertavle*, snarest fra renæssance- eller baroktiden. 1786 ønskedes tavlen opmalet, og 1803 kaldtes den gammel, ormstukken, rådden og faldfærdig.⁶ 1821 var alterbilledet (‘alterbladet’) ormstukket og ‘slidt på malingen’, og et årligt gentaget krav om tavlens fornyelse førte kun til en nødtørftig reparation 1829. Kirkesynet fandt kun tavlen ‘tilkittet i hullerne’, og opmalingen

Fig. 13. Maleri, Den gode hyrde, udført af Troels Trier 1916 efter Joakim Skovgaard. Tidligere alterprydelse nr. 2 (s. 5289). Jesper Weng fot. 2000. – *Painting: The Good Shepherd, by Troels Trier, 1916, after Joakim Skovgaard. Former altar decoration no. 2.*

var foretaget 'uden al smag med sort og hvid farve'. Tavlen manglede også maleri, idet dens 'indvendige firkant' 1837 var aldeles tom og ønskedes forsynet med en figur eller en inskription. I stedet blev der samme år indsat et maleri af Nadveren,⁷ der omtaltes som kirkens alterprydelse 1862.³ Et ønske om at tavlen skulle oliemales med passende farve fremsattes 1860.⁹

Altersølv (fig. 15), 1728, ifølge indskrift skænket af Anne Højer, enke efter Chresten Jensen Greis. Kalken, 19 cm høj, har titunget fod med stjerneagtige ornamenter. Skaftledene er konkave, den flade knop sekstunget med mellemfaldende rudebosses, som dekorerer af skravering. Bægeret er let udsvajet med omløbende indskrift i graveret kursiv: »Anne Höyer Sl Chresten Jensen Greises Hafver For Ærrit Denne Kalch og Desk Til Horrenborg Kierch 1728«. Nyere sikkerhedsgravering: »Hornborg Kirke«, som også findes på *disken*, tvnm. 14 cm, der er glat med et lille cirkelkors på fannen.

†*Altersølv*. 1700 havde kirken kun kalk og disk af tin,¹⁶ utvivlsomt som følge af svenskekrigenes plyndringer.

En *oblåtæske* fra 1996 er cylindrisk, tvnm. 9 cm, 3,3 cm høj, med cirkelkors på låget. Under bunden mærket »Rimer Haandarbejde Måløv Danmark« og »Hornborg Kirke 1/10 1996«. †*Oblåtæske* og †*alterkande* af porcelæn, vel fra slutningen af 1800'erne, fandtes begge endnu 1963.³ En *oblåtæske* af porcelæn eller sølv ønskedes anskaffet 1862.³

Alterstager (fig. 16), o. 1650, 44 cm høje, med kraftigt profileret fod, balusterskaft og lysetorn, der er fornyet i jern. I fodskålen nyere gravering: »Hornborg Kirke«. En nyere *syvstage*, 51 cm høj, er skænket af Marie Nicolaisen i Kalhave og siden 1993 opsat ved triumfinuren, på en hylde nord for korbuen. Tidligere på alterbordet.

†*Messehagler*. 1846 anskaffedes en hagel,¹⁹ vel den, der nævntes 1862; 1879 ønskedes anskaffet

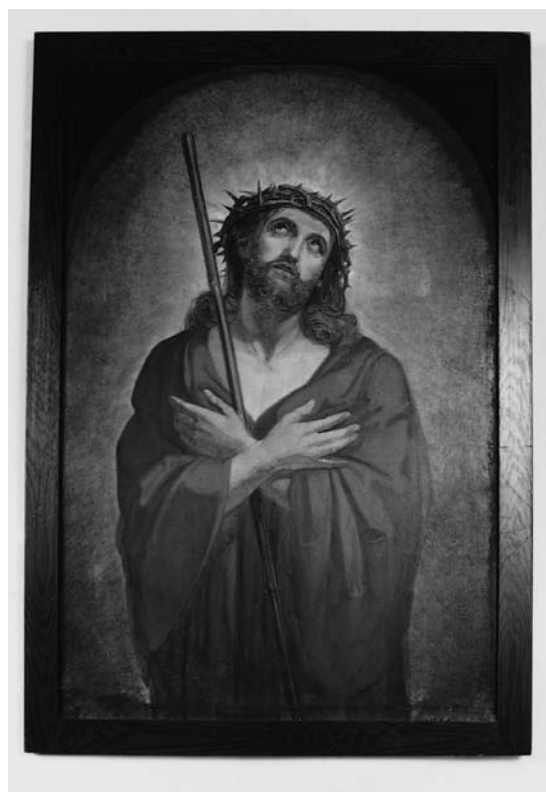

Fig. 14. Maleri, Kristus med tornekrone, udført 1872 af Poul Andreas Lüders, Århus, efter Guido Reni. Tidligere alterprydelse nr. 1 (s. 5289). Jesper Weng fot. 2000. – *Painting: Christ Crowned with Thorns, 1872, by Poul Andreas Lüders, Århus, after Guido Reni. Former altar decoration no. 1.*

Fig. 15. Altersølv, 1728, skænket af Anne Højer, enke efter Chresten Jensen Greis (s. 5290). Jesper Weng fot. 2001. – *Altar silver, 1728, donated by Anne Højer, widow of Chresten Jensen Greis.*

en hagel af silkefløj, idet den gamle sølvbesætning dog kunne bruges igen.³

Alterskranke, 1973, halvcirkulær med hvidmalede metalstivere og håndliste med hylde af lyst blankt træ. En ældre *alterskranke* fra 1916, tresidet med drejede balustre og grå bemaling (jfr. fig. 9) er nu på kirkeloftet.

†*Alterskranker*. 1803 fandtes knæfaldet for alteret såvel som 'tralværket' for kommunikanterne ganske forfaldent.⁶ 1862 omtales skranken som et trægelænder med knæfald. 1868 blev skranken malet og bronzeret, og 1893 fik den nyt betræk.³ En *knæleskammel* til præsten er fra 1973, med lysebrunt læderbetræk. En ældre †*knæleskammel* omtales tidligst 1862.³

Døbefonte 1) (fig. 17), romansk, af granit, foden fornyet 1963, 78 cm høj.²⁶ Kummen er af rød-sort granit, cylindrisk med konisk underdel, tv. 78 cm. Kanten er lidt bulet, fordybningen harmonisk. Den fornyede fod, af mørk granit, er cylindrisk med grov overflade. Fontens oprindelige †fod eksisterede indtil 1917 og kendes fra en skitse 1902 i NM. Foden var øjensynligt lav, konisk og glat med en øvre vulst ved overgangen til kummen. Skitsen er påtegnet fontens daværende højde, 80 cm. En rensning af fonten for maling skete 1889.³ Mens man 1917 kasserede foden,

blev kummen bevaret og var frem til 1963 hensat i tårnrummet. Efter udførelsen af den nye fod dette år fik fonten sin nuværende plads i koret midt for alteret.

2) 1917, af granit, 97 cm høj, udført efter tegning af Mogens Clemmensen. Foden er konisk svajet med omløbende vulst oventil, kummen halvkugleformet med en omløbende vulst langs mundignsranden. Ved korbuens nordside indtil 1963, da den flyttedes til ligkapellet i tårnrummet.

Dåbsfad, o. 1910, af en mørk metallegering, tv. 80 cm, glat med halvkuglefordybning. †*Dåbsfade*. 1862 havde fonten et 'kobberfad', der måtte forfinnes 1865, og som tre år efter ønskedes udskiftet. 1902 havde kirken et dåbsfad af tin, der 1908 ønskedes 'oprettet og pudset'.³ En *dåbskande*, fra o. 1868, er af tin, 31 cm høj, med korsprydet låg. Under bunden nyere påskrift: »Hornborg Kirke« (ingen stempler). 1862 og atter 1868 ønskedes anskaffet en 'tinkande af passende form med låg til døbevandet'.³

Prædikestol (fig. 19), 1600rne, i fire fag med retkantede profilfelter. De flankeres på hjørnerne af kanneleerede halvsøjler med attiske baser samt ka-

Fig. 16. Alterstager, o. 1650 (s. 5290). Jesper Weng fot. 2001. – *Altar candlesticks, c. 1650.*

pitæler, som består af et tilsvarende led med dobbeltbøsler. Postamentet og den noget lavere frise kantes af vandrette profilerede (delvis fornyede) og brydes af fremspring over og under halvsøjlerne; postamentets fremspring har fyldingsfelt, frisens er glatte. Stolen står i skibets sydøsthjørne og hviler på en profileret stolpe, der som opgangen med to fyldingsfag stammer fra en restaurering 1943. Fra en lidt ældre istandsættelse 1916 hidrører stolens nedre karnisled, mens dens gulv og dækplanke er fornyet ved den seneste istandsættelse 1993. Ved denne lejlighed har man også rekonstrueret halvsøjlen nærmest opgangen med tilhørende fremspring, idet der her siden 1800'erne havde været indskudt et glat bræt.

Fra istandsættelsen 1993 stammer også stolens bemaling, der dog i nogen grad følger en ældre farvesætning fra 1973. Træværket står med to gråtoner samt blå, rødt, sort og forgyldning, ind-

skrifterne i forgyldte versaler på sort bund. I felterne læses (fra opgangen) citater fra Rom. 10,17, Kol. 3,18, Ef. 2,8, Rom. 15,9 samt i postamentet fra Rom. 10,8.

Prædikestolen er med sine enkle landlige renaissanceformer vanskelig at datere, da der kan være tale om betydelig stilforsinkelse. En undersøgelse af farvelagene 1943 viste inderst på træet en lys blågrøn strygefarve, stafferet med gult, der næppe var ældre end slutningen af 1700'erne, og som snarest stammer fra 1786 (jfr. 1. taltartavle). 1860 ønskedes stolen malet med oliefarve. 1862, da den nævntes på samme sted som nu, havde den behov for at blive 'afstøttet' med en stolpe af egetræ. 1867 blev den 'opmalet og forgyldt', hvorefter dens udseende kendes fra fotografier (jfr. fig. 9), der viser den afrenset med mørk fernisering og 1. opgang med panel i fem fag langs triumfvæggen, vel fra 1867. 1916 blev prædikestolen atter restaureret med en ny 'underdel og gulv', til hvis bevarede karnisled der sluttede sig en panelunderbygning. Endvidere fik stolen egetræsmaling med gyldne lister og i felterne følgende bibelcitater i gylden frakturskrift (fra opgangen): Mark. 16,15, Luk. 11,28, Joh. 8,47. Ved en restaurering 1943 fik prædikestolen foruden sin nuværende opgang og bærestolpe en bemaling i lyse toner, der 1973 måtte vige for en modernistisk farvesætning ved Jens Urup Jensen i fortrinsvis røde, lilla og cremede nuancer. De seneste arbejder 1993 har foruden opgangsfagets rekonstruktion omfattet en grundig snedkermæssig istandsættelse, inden alt er stafferet i de nuværende farver.

Stolestaderne er fra 1973 med let skrå fyldingsryglæn og plankegavl, der over en spinkel profil har afslutning i spærform, tilføjet 1993. Bemalingen fra 1993 svarer til prædikestolens og har afløst Jens Urup Jensens fra 1973. To gråmalede *bænke* fra o. 1880 står ved våbenhusets vægge, to andre på orgelforhøjningen. En *armstol* til præsten, fra o. 1900, er udført i nybarok stil og står i blank eg.

†*Stolestader*. 1825 manglede en stoledør hængsler,⁷ og 1860 ønskedes stoleværket malet med egetræsfarve.⁹ 1862 fandtes på 1. pulpituret 2×6 stader, 1865 blev der over mandsstolene opsat to

Fig.17. Døbefont, romansk, af granit (s. 5291), i baggrunden alterparti (s. 5289). Jesper Weng fot. 2000. – *Romanesque font in granite; part of the altar in the background.*

Fig. 18. Indre set mod vest. Jesper Weng fot. 2001. – *Interior looking west.*

rækker [†]*hatteknager* (jfr. fig. 9), og 1880 blev stole-
ne ‘omdannet’ og to kvindestole fjernet fra koret.
1882 fjernede man af hensyn til en ny [†]degnestol
(nr. 2) de tre øverste mandstole foran prædike-
stolen. Herefter viser fotografier (jfr. fig. 9) ege-
træsmaledede stader med afrundet afsluttede plan-
kegavle. 1943 skete der atter små ændringer ved
bænkene, mens gavlene blev fornyet i næsten de
samme former.

[†]*Skrifte- og præstestole.* Mens kirken 1821 havde
savnet skriftestol,⁷ taltes 1860 om maling af præ-
stestolen,⁹ der 1862 kaldtes en ‘indelukket stol i
koret til præsten’; 1903 blev en servante anskaffet
til præstens stol.³

[†]*Degnestole.* 1) Efter at kirken 1821 havde sav-
net en stol til degnen,⁷ taltes 1860 om maling af
degnestolen med egetræsfarve.⁹ Den stod 1862
i koret og havde plads til tre personer; 1879 var
degnestolen brøstfældig.³ 2) Den ønskedes der-

for 1879 erstattet af en ny ‘med pulte til sognets
tre skolelærere’. Den skulle stå i korets sydvest-
hjørne ‘fra prædikestolens opgang og i en bue til
et punkt på den søndre korvæg’. Herfra blev stol-
en 1882 af pladshensyn flyttet til skibets sydside
lige foran prædikestolen.³ Her anes degnestolen
på et fotografi 1910, udstyret med fyldingspanel
ud imod midtgangen (jfr. fig. 9).

Pengebøsser, to ens, nyere, er opsat ved døren i
skibet.

[†]*Pulpitur* i kirkens vestende. 1803 trængte kir-
kens pulpitur til opmaling og til ‘lysning fra det
tilforn værende men siden tilmurede vindue’ (jfr.
s. 5283).⁶ 1821 var gulvet i pulpituret ‘forrådnet’,
hvorfor det blev istandsat 1824.⁷ 1860 ønskedes
pulpituret malet med egetræsfarve.⁹ 1862 nævn-
tes det i kirkens vestende, 11 alen ‘vidt’ (bredt) 6
alen dybt, med 2×6 stolestader, der havde låger
og fodskamler. 1865 ønskedes pulpituret forsynet

med rækværk om op- og nedgangen. Vestendens pulpitur fandtes formentlig indtil 1931 (jfr. Torgel).

Orgel, 1967, med 7 stemmer, 1 manual og pedal, bygget af Marcussen & Søn, Åbenrå. Disposition: Manual: Gedakt 8', Spidsgamba 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Oktav 2', Mixtur III. Pedal: Subbas 16'. Koppel M-P. Facaden er tegnet af Esben Klint og står malet som stoleværket. Opsat på forhøjning i tårnrummet, med vestvendt spillebord. †*Orgel*, 1905, bygget af Joh. P. Andersen & Co., Ringkøbing, skænket af gårdejer Thomas Lauritsen, Hornborg. På †pulpitur i skibets vestende. 1931, i forbindelse med kirketårnets bygning, blev orglet udvidet af Th. Frobenius & Co. og flyttet til forhøjningen i det nye tårnrum.²⁷

Salmenummertavler, 1899, tre ens, 96×64 cm, til skydenumre af træ med sorte cifre. Tavlerne, der foroven og forneden afsluttes af profillister, har bemaling fra 1993 som prædikestolens. Oprindeligt havde tavlerne en lav, svejftet gavlf (fjernet 1972?) og en mørk egetræsmaling (jfr. fig. 9).

†*Salmenummertavler*. 1854 ønskede man anskaffet fire salmenummertavler,⁹ der nævnes i inventariet 1862.³

Mindetavle, sat over en soldat, faldet 1864: »Denne tavle er sat til erindring om Iesper Rasmussen, menig af 9. Regiment, fød i Hornborg; han faldt i kampen for konge og fædreland i Dybøl-Skandser 18. april 1864: 23½ aar gl. Ei blev det forundt forældre at kiende stedet hvor han nedlagdes, derfor satte slægt og venner ham dette minde. Fred med dit stöv!«. Hvid marmortavle, 58×41 cm, helt optaget af indhugget, forgyldt versalskrift. Indmuret i skibets nordvæg.

O. 1920 ophængte man i kirken den 'gamle smukke' †*fane* for våbenbrødrene fra 1848 og 1864, af hvilke der efter Genforeningen kun var én tilbage i sognet.²⁸

Malerier, se tidligere altertavler.

Lysekroner, tre ens i renæssancestil, de to anskaffet 1916, den tredje nyere; ophængt i skibet. Tre ældre †*lysekroner* til petroleum må være anskaffet o. 1900 (jfr. fig. 9). To såkaldte 'PH-kogler' fungerede 1972-93.

Fig. 19. Prædikestol, 1600rne (s. 5291). Jesper Weng fot. 2000. – *Pulpit, 1600s.*

Klokke, 1835, tv.m. 69 cm, stærkt profileret, om halsen bladbortet og indskrift med reliefversaler: »Gud alene æren anno 1835«. På legemet ses tilsvarende Frederik VI.s kronede initialer samt ordene »Støbt i Horsens af Carl Frederik Weiss mdcccxxxv«. Ophængt i nyere slyngebom.

†*Klokker*. 1618-19 betaltes for 'klokken at lade bebinde', da dens jern var 'ganske forfaldent'. Der blev betalt særskilt for at vinde klokken 'op og under' og for at forbedre dens træophæng.⁸ I januar 1833 gik klokken i stykker, hvorfor dens stumper var lagt frem ved kirkesynet samme år.⁷ Synet resolverede, at det 'ville være i højeste grad uforsvarligt at lade Hornborg kirke være uden klokke',²⁹ hvorefter en ny blev bestilt 1835.¹⁹

Klokkestolen er af fyr og samtidig med tårnet fra 1931. Før dets opførelse hang klokken og de ældre †klokker i †stabler hhv. gavlophæng (jfr. s. 5280).

GRAVMINDER

Gravsten (fig. 20), o. 1784, over 'den i livet velædle' Søren Wilstrup, *1714 i Nørre Wilstrup, †1781 i Klags Mølle, og hans hustru 'velædle madamme' Marren Rasmusdatter Møller, *1714 i Klags Mølle, forenet ved ægteskab 1750, †1784 (jfr. fbegravelse og tkisteplade). De blev velsignede med to sønner og en datter, af hvilke den ene søn var død. Gravvers:

»Nyd Helliggiorte Par den løn i Ævighed
Den Ærens Kroene og den høie Salighed
som Jesus har bestemt for dydige og from(m)e
naar Livet slukkes ud og tidens løb er omme«

Rød kalksten, 181×117 cm, med indhugget kursiv i stort hammerformet felt, der krones af den opstandne Frelser. Han flankeres af to vaser på feltets hammerudvidelser, der prydes af en skivebosse, og hvorfra der hænger bånd med laurbær, korslagte knogler og timeglas. Nederst laurbærkrans med le og kornneg. Stenen, der oprindeligt må have ligget over parrets fbegravelse (jfr. ndf.), skal indtil engang i 1900'erne have været henlagt i kirkediget. Herfra flyttedes den til et gravsted på kirkegården, hvor den lå 1985. Nu i kirkens ligkapel under tårnrummet, opsat imod vestvæggen syd for døren.³⁰

Fra deres fbegravelse, hvis sted i kirken ikke er oplyst, kendes ordlyden af hustruens tkisteplade. Maren Wilstrup, født Møller, »Hun saae denne Verdens Lys A(nn)o 1714«, ægtede 1750 velædle Søren Wilstrup, blev moder til to sønner og en datter, af hvilke en søn er hensovet. Hendes kærliggjorte mand forlod verden 18. april 1781, hun gik til evigheden 15. feb. 1784. Gravvers.³¹

Kirkegårdsmonumenter. *1) (Fig. 21), o. 1785, over Niels Jensen Brund, *1698 i Kalhave, hvor han boede, †1785 sammesteds i sin alders 87. år. Såkaldt bondegravsten af granit,³² af form som et hvælvet gravtræ på en lav plint, 145×33/25 cm. Hele den hvælvede flade dækkes af indhugget versalskrift, der indledes med et Jesumonogram og nederst afsluttes med timeglas. Hovedendens gavl prydes af et reliefhugget hoved, fodenden af en art fremstående arkade med et indhugget kryds (Kristusmonogram?). Stenen, der må stamme fra

Fig. 20. Gravsten, o. 1784, over Søren Wilstrup (†1781) og hans hustru Maren Rasmusdatter Møller (†1784) (s. 5295). Ebbe Nyborg fot. 2002. – Tombstone, c. 1784, of Søren Wilstrup (†1781) and his wife Maren Rasmusdatter Møller (†1784).

kirken, stod 1927 sammen med nr. 2 på Klaks Mølle i sognet ved siden af trappen. Samme år erhvervet af Horsens Museum (inv.nr. 2204).

*2) (Fig. 22), o. 1794, over salig Cresten Crestensen, *1734 i Harrehus, kom til Kalhave 1761 og 1781 i ægteskab med Karen Terkeldatter. De fik syv døtre og en søn, hvoraf fire levede, †1794. Såkaldt bondegravsten af granit af form som et hvælvet gravtræ på en høj plint, der er delvis afbrudt sammen med fodenden, nu 147×31 cm. Hele den hvælvede flade dækkes af indhugget versalskrift, som afsluttes med et timeglas. Hovedendens gavl prydes af et reliefhugget hoved. Stenen, der må stamme fra kirken, stod 1927 sammen med nr. 1 på Klaks Mølle i sognet. Samme år erhvervet af Horsens Museum (inv.nr. 2205).

Fig. 21. *Kirkegårdsmonument nr. 1, såkaldt bondegravsten, o. 1785, over Niels Jensen Brund (†1785) (s. 5295). Niels Elswing fot. 1992. I Horsens Museum. – *Churchyard Monument no. 1, a so-called peasant tombstone, c. 1785, of Niels Jensen Brund (†1785).

3) O. 1800, over ukendt, såkaldt bondegravsten af sortgrå granit, let trapezformet med kantrille, 156×63/53 cm. Det ulæselige skriftfelt krones af en art sløjfe og har elipseformet afgrænsning, mens et englehoved af renæssancetype og et timeglas afslutter forneden. Stenen ligger sammen med nr. 4 på et familiegravsted syd for koret.

4) O. 1800, over ukendt, såkaldt bondegravsten, af rødlig granit, let trapezformet med kantrille, 154×55/48 cm. Øverst ses indhugget sol med udstående trekanten, nederst et stort timeglas samt vifteagtige ornamenten i hjørnerne. Indskriften spores ikke og kan eventuelt alene have været malet. På familiegravsted syd for koret sammen med nr. 3.

5-6) O. 1800, over ukendte, to såkaldte bondegravsten af granit af form som gravtræer, med plint, svagt trapezformede. Stenene er opsat som 'piller' eller 'kanonløb' i siderne af tårnets vestportal, delvis nedgravede. Synlige er ca. 65 cm af stenene, hvis fodender vender i vejret og krones af kuglebosser.

7) (Fig. 23), o. 1807, »Her under hvile den i livet var nu sal(ig) JAS fød i Hornb(org) a(nn)o 1732 og døde same sted 1807«. Såkaldt bondegravsten af grå granit med form som et gravtræ. Stenen, der har lav plint, er svagt trapezformet

og aftager i højden imod fodenden, 153×38/29 cm, hovedenden 28 cm høj. Enderne er glatte og let skrånende. Indskrift med indhuggede versaler (nu sort optrukne), indledt med et indristet Jesu-monogram og afsluttet med timeglas. Stenen, der ligger lige syd for tårnet, har adskillige sidestykker på egnen (jfr. s. 5264f.).

8) (Fig. 24), o. 1850, med sekundær eller nygjort indskrift over Mads Jensen og hustru Male-ne Jørgensdatter. Monumentet består af en smedjernsstang med volutbøjler, der holder en hjerteformet skriftplade med liljeformet, korsprydet afslutning. Den hvidmalede plade anfører de afdødes data med sort ubehjælpesom antikvaskrift, som næppe kan være oprindelig. På gravsted nord for tårnet.

Støbejernskors. 1) O. 1846, over gårdmand Seier Petersen, *9. juni 1779 i Hornborg, †28. dec. 1846. Korset, 116×82 cm, har trekløverender i nygotisk stil, indskrift med versaler og et anker på korsstammen. På foden ses fabriksnavnet »Stal-knecht Horsens«. Nord for tårnet ved graverhuset.³³

2) O. 1857, over Birthe Kirstine Michelsdatter, *3. jan. 1783 i Hornborg, †3. april 1857. Som nr. 1, opsat ved siden af dette.

3) O. 1869, over Karen Møller, *2. aug. 1847, †15. sept. 1869. Som nr. 1, dog med fraktursskrift. Nordøst for koret.

Fig. 22. *Kirkegårdsmonument nr. 2, såkaldt bondegravsten, o. 1794, over Christen Christensen (†1794) og hans hustru Karen Terkelsdatter (s. 5295). Niels Elswing fot. 1992. I Horsens Museum. – *Churchyard Monument no. 2, a so-called peasant tombstone, c. 1794, of Christen Christensen (†1794) and his wife Karen Terkelsdatter.

Fig. 23. Kirkegårdsmonument nr. 7, o. 1807, over »JAS« (s. 5296). Jesper Weng fot. 2001. – *Churchyard Monument no. 7, c. 1807, to "JAS"*.

KILDER OG HENVISNINGER

Jfr. fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Gammel Skanderborg amt i almindelighed s. 2874 samt forkortelser s. 2875. Fagordbog s. 15. Endvidere er benyttet:

Ved embedet: Synsprotokol 1862ff.

Frijsenborg godsarkiv, Hammel: Skifte 1763 (nr. 143). Syn over grevskabet efter Mogens Friis 1675 (nr. 266).

NM: Indberetninger: Georg N. Kristiansen 1943 (prædikestol), Lars Ammitzbøll 1985 (gravminder), Karsten Vikkelso Larsen 1993 (prædikestol).

Tegninger og opmålinger: NM: Tegning af døbefont ved J. K. Jensen 1902. Plan og tværsnit af bygning ved John Bennetzen 1991.

Litteratur: N. G. Jensen: Restaurering af Hornborg kirke ved Horsens, Bygmesteren 1934, s. 268-70. Holger C. Jacobsen: Hornborg kirkes restaurering, Haderslev Stiftsårbog 1973, s. 104-07. Jens Urup Jensen: Udsmykningsarbejdet i Hornborg kirke, Haderslev Stiftsårbog 1973, s. 108-10. Anders Kjær og Jytte Betak: Hornborg kirke (under trykning 2002).

Historisk indledning ved Lars Bisgaard og Niels Jørgen Poulsen, beskrivelse af kirkegård og bygning ved Niels Jørgen Poulsen, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler). Redaktionssekretær Annelise Olesen. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Engelsk oversættelse ved James Manley. Redaktionen afsluttet 2002.

¹ DiplDan. 2. rk. IX, nr. 32 og 33.

² DaMag. 4 II, s. 40.

³ Synsprot. 1862ff.

⁴ RA. DaKanc. B 134. Registerbøger på tiender i Fyns, Århus, Ribe og Viborg stifter til bortfæstelse (jfr. KancBrevb. 3. nov. 1574).

⁵ KancBrevb. 4. feb. 1591. Heri godkendte kongen bøndernes anmodning og bad lensmanden Manderup Parsberg på Skanderborg om at udføre det praktiske. Bl.a. blev han indskærpet ikke at udlevere fæstebrevet, førend bønderne havde betalt stedmålet (det havde 1572 udgjort 17½ dl.). Imidlertid var lensmanden bedre orienteret, for allerede 22. feb. samme år udstedte han i stedet fæstebrev til Birgitte Rosenkrantz.

⁶ LAVib. Århus bispeark. Kirkesyn 1777-1803 (C 3. 1174-76).

⁷ LAVib. Århus amts søndre provsti. Synsprot. 1817-54 (C 301.2).

⁸ RA. DaKanc. B 184e. Seks års kirkegsk. 1614-20. Stjernholm len.

⁹ LAVib. Voer-Nim hrdr.s provsti. Protokol 1855-1938 (C 34.3-4).

¹⁰ Indsat efter synets ønske 1864. Jfr. synsprot. 1862ff.

¹¹ N. G. Jensen: Restaurering af Hornborg kirke ved Horsens, Bygmesteren 1934, s. 268-70.

Fig. 24. Kirkegårdsmonument nr. 8, o. 1850, med sekundær eller nygjort indskrift over Mads Jensen og hustru Malene Jørgensdatter (s. 5296). Jesper Weng fot. 2001. – *Churchyard Monument no. 8, c. 1850, with secondary or new inscription commemorating Mads Jensen and his wife Malene Jørgensdatter*.

¹² Note 8. Jfr. også R.A. Lensregnskaber. Stjernholm len 1614-15. Kirkerghsk.

¹³ Frijsenborg godsarkiv, Hammel. Syn ca. 1676-77 over grevskabet efter Mogens Friis (†1675) (nr. 266).

¹⁴ Tyrsted sogn, Vejle amt.

¹⁵ LAVib. Voer-Nim hrdr.s justitsprotokol 1695-1700 (15. okt. 1697). Sagen, hvis udfald ikke kendes, er refereret af Anders Kjær og Jytte Betak: Hornborg kirke (under trykning 2002).

¹⁶ LAVib. Århus bispeark. Kirkesyn 1700-12 (C 3. 1166).

¹⁷ Frijsenborg godsarkiv, Hammel. Skifte 1763 (nr. 143).

¹⁸ Holger C. Jacobsen: Hornborg kirkes restaurering, Haderslev Stiftsårbog 1973, s. 104-07.

¹⁹ LAVib. Voer-Nim hrdr.s provsti. Hvirring-Hornborg kirker 1833-47 (C 33A.10).

²⁰ Kunstneren har 1987 foretaget navneskift til Jens Christian Urup.

²¹ Jens Urup Jensen: Udsmykningen i Hornborg kirke, Haderslev Stiftsårbog 1973, s. 108-10.

²² Støbearbejdet skyldes Leif Jensens broncestøberi.

²³ Krucifikset slutter sig til samme kunstners arbejde i Vedbæk kirke nord for København.

²⁴ Jfr. D. Stephen Pepper: Guido Reni. A complete catalogue of his works with an introductory text. Oxford 1984. Kat. Nr. 188.

²⁵ Motivet valgtes af menighedsrådet, der som anden prioritet havde Niels Skovgaards 'Hyrden i kamp med ulven' og som den tredje Joakim Skovgaards 'Hyrden finder Lammet'.

²⁶ Fonten er ikke omtalt i Mackeprang: Døbefonte.

²⁷ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant og på dennes internet-hjemmeside.

²⁸ Aage Simonsen: Horsens og Omegns Kirker, 1924, s. 46.

²⁹ LAVib. Århus bispeark. Kirke- og præstegårdssyn 1830-35 (C 3.1177).

³⁰ Indb. ved Lars Ammitzbøll 1985 (i NM).

³¹ Gammel afskrift vedlagt Lars Ammitzbølls indb. 1985 (i NM).

³² Jfr. også for følgende sten af samme type, Peter Bang Termansen: Gravstene på Horsensegnen. ÅrbGlb. 1987, s. 13-28.

³³ Jfr. Aase Faye: Danske Støbejernskors, 1988, s. 102 (nr. 195).

SUMMARY

Hornborg church is a Romanesque calcareous tufa building consisting of chancel and nave. In the 17th-18th century a porch was added on the south side, and as late as 1931 a tower was built in the west. The walls of chancel and nave are preserved intact, apart from the west gable; but doors and windows have been bricked up or changed, so of the original details only the round chancel arch is left. The walls were built with no base and in the masonry the calcareous tufa bricks appear to have been used mainly in courses 10-15 cm high, that is in the natural formats the layers had in the quarry. The interior is covered with flat beamed ceilings, and the church is roofed with lead, there are roofing tiles on the porch and tower. The bell once hung in a free-standing bell frame in the churchyard, then in 1910-31 in a belfry light in the west gable of the church.

Fittings: As is often the case, the oldest item in the church is the Romanesque granite font, the base of which was renewed in 1963. The simple

pulpit is from the 1600s, the altar candlesticks from c. 1650, while the altar silver was donated in 1728 by Anne Højer, the widow of Chresten Jensen Greis. According to the inscription the bell was founded in 1835 by Carl Frederik Weis. More recent inventory that can be mentioned includes two former altarpieces painted respectively in 1872 by Poul Andreas Lüders, Århus, and in 1916 by Troels Trier after Joakim Skovgaard. The present altar with crucifix and brass frontal is the work of Jens Urup Jensen, 1973 (1997).

In former times the church interior had a poor appearance. In the 1820s the altarpiece was called 'ancient, wormy and mediocre', while the altarpiece itself was 'so old and feeble' that it could hardly bear the candlesticks!

Among the *sepulchral monuments* it is worth mentioning the so-called 'peasant tombstones' in granite from the decades around 1800, two of which are now in the Horsens Museum.